

DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-40-25>

УДК 332.2:339.56

СВІТОВА ПРОДОВОЛЬЧА КРИЗА ЯК НАСЛІДОК РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

WORLD FOOD CRISIS AS A RESULT OF THE RUSSIAN-UKRAINIAN WAR

Родінова Наталія Леонідівнакандидат історичних наук, доцент,
Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2259-5573>**Дергач Анна Вадимівна**кандидат наук з державного управління, доцент,
Національний університет біоресурсів і природокористування України
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2713-0094>**Гудзь Генріх Олександрович**кандидат економічних наук, асистент,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4931-3350>**Rodinova Nataliia**

National Pedagogical Dragomanov University

Dergach Anna

National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine

Hudz Henrikh

Taras Shevchenko National University of Kyiv

Стаття присвячена аналізу ситуації на світовому ринку сільськогосподарської продукції в умовах російсько-української війни; визначенню важливості України в забезпеченні продовольчої безпеки у світі та розробленню пропозицій щодо попередження продовольчої кризи в інших країнах та всередині держави. Актуальність проведеного дослідження зумовлена поглибленням продовольчої кризи в зв'язку з вторгненням російських військ на територію України, яка є однією з найбільших країн-експортерів сільськогосподарської продукції. Мета статті – розробити пропозиції щодо попередження продовольчої кризи в Україні та світі. Для досягнення поставленої мети було встановлено сутність поняття «продовольча безпека» та її основні компоненти, визначено основні причини відсутності та дефіциту продовольства в найбільш вразливих країнах світу. На основі статистичних даних визначена важливість України в забезпеченні продовольчої безпеки у світі, проаналізована поточна ситуація з виробництвом та експортом сільськогосподарської продукції в Україні та її вплив на світову продовольчу безпеку в умовах війни. На основі проведеного аналізу розроблено пропозиції щодо забезпечення продовольчої безпеки та попередження продовольчої кризи в Україні та світі. В ході проведення дослідження були використані методи аналізу, синтезу, індукції та дедукції. В статті вперше запропоновано практичні заходи, спрямовані на забезпечення продовольчої безпеки та попередження продовольчої кризи всередині країни та в інших державах. Під час дослідження встановлено, що Україна є одним з найбільших експортерів сільськогосподарської продукції, тому вторгнення Росії на її територію може мати катастрофічні наслідки для продовольчої безпеки всього світу. З метою їх попередження запропоновано адаптувати логістичну систему до поточних умов для відновлення експортних поставок, підтримувати українських виробників сільгосппродукції та продовжувати співпрацювати з країнами, які надають фінансову та гуманітарну допомогу. Практичне значення дослідження полягає в можливості використовувати отримані результати для забезпечення продовольчої безпеки та попередження продовольчої кризи в Україні та світі.

Ключові слова: продовольча криза, продовольча безпека, російсько-українська війна, сільськогосподарський потенціал, експорт.

The article is devoted to the analysis of the situation on the world market of agricultural products in the conditions of the Russian-Ukrainian war, defining the importance of Ukraine in maintenance of food security in the world and development of offers on prevention of a food crisis in other countries and inside the state. The relevance of the study is due to the deepening of the food crisis in connection with the invasion of Russian troops on the territory of Ukraine, one of the largest exporters of agricultural products. The aim of the article is to develop proposals for the prevention of food crisis in Ukraine and the world. In order to achieve the stated objectives, the essence of the concept of «food security» and its main components were established, and the main causes of food insecurity and deficit in the poorest countries of the world were identified. On the basis of statistical data was defined the importance of Ukraine in ensuring food security in the world, analyzed the current situation of production and export of agricultural products in Ukraine and its impact on global food security in war conditions. On the basis of the analysis, proposals to ensure food security and prevent a food crisis in Ukraine and the world were developed. In the course of the study the methods of analysis, synthesis, induction and deduction were used. The article for the first time proposed practical measures aimed at ensuring food security and preventing food crisis in the country and other states. In the course of the research, it was determined that Ukraine is one of the largest exporters of agricultural products, and therefore an invasion of Russia into its territory could have catastrophic consequences for the food security of the world. In order to prevent them, it is proposed to adapt the logistics system to the current conditions for the resumption of exports, to support Ukrainian agricultural producers and to continue cooperation with countries that provide financial and humanitarian assistance. The practical significance of the study lies in the possibility of using the findings to ensure food security and prevent a food crisis in Ukraine and the world.

Keywords: food crisis, food security, Russian-Ukrainian war, agricultural potential, export.

Постановка проблеми. Продовольство – найголовніший життєвий ресурс, оскільки за забезпеченістю ним населення можна об'єктивно оцінювати якість життя людей. Саме рівень та якість харчування населення характеризують ступінь соціально-економічного розвитку будь-якої країни та визначають здоров'я та тривалість життя людини, фізичне її існування. Наявність продовольства є базовим показником життєдіяльності людини, котрий багато в чому є впливаючим чинником на здоров'я наступних поколінь.

В зв'язку зі збільшенням кількості населення у світі, кліматичними кризами, економічними наслідками COVID-19 та воєнними конфліктами попит на продовольство зростає. Відповідно, росте кількість людей, що знаходяться за межею бідності. Щороку їх стає більше, а приросту виробництва продовольства – менше. Саме тому продовольча безпека мільйонів людей у багатьох частинах світу знаходиться під постійною загрозою. Невиправдана військова агресія Російської Федерації проти України значно погіршила ситуацію. Вона може спричинити глобальну продовольчу кризу. Якщо не зупинити війну та не вжити належних заходів, наслідки для найбідніших верств населення будуть катастрофічними.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням продовольчої безпеки та продовольчої кризи присвячена значна кількість наукових робіт, адже вони є дуже актуальними на сьогоднішній день. Вони розглядаються в роботах Ульяновенко А. В. [1], Прозорова Н. В. [1], Фахі А. [3], Краумана-Таубаделя С. [7] та інших.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Не дивлячись на велику кількість наукових праць, присвячених продовольчій безпеці та продовольчій кризі, недостатньо уваги приділяється темі світової продовольчої кризи в контексті російсько-української війни, що загострилася в 2022 році.

Формулювання цілей статті. Розроблення пропозиції щодо попередження продовольчої кризи в Україні та світі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Продовольство – найважливіший фонд життєвих функцій людства. Його дефіцит зазвичай сприймається як лихо, а відсутність – як катастрофа. Нестача та відсутність їжі підриває продовольчу безпеку та призводить до різних форм прояву продовольчої кризи: недоїдання, неповноцінного харчування або голоду.

Продовольча безпека – це ступінь забезпеченості людини екологічно чистими та корисними продуктами харчування. У деяких визначеннях продовольчої безпеки вказується, що забезпеченість їжею повинна бути достатньою для того, щоб вести здоровий та активний спосіб життя [1].

Продовольча безпека включає в себе чотири компоненти, які наведені в табл. 1.

У разі відсутності хоча б одного з зазначених компонентів продовольча безпека опиняється під загрозою, що може призвести до продовольчої кризи. Саме тому дуже важливо вчасно реагувати на її прояви.

Питанням продовольчої безпеки займається Всесвітня продовольча програма

Таблиця 1

Компоненти продовольчої безпеки [2]

Компоненти	Значення
Доступність	Наявність продуктів харчування в країні, регіоні, громаді тощо. Вона пов'язана з ефективністю виробництва. Доступність може стати проблемою, коли не вистачає необхідних ресурсів, таких як вода для зрошення, або коли земля, що використовується для виробництва продуктів харчування, стає непридатною для обробки
Доступ	Наявність достатньої кількості їжі нічого не означає, якщо до неї обмежений доступ. Справжня продовольча безпека означає, що люди мають ресурси, необхідні їм для отримання поживної їжі достатньої якості. Доступ до продовольства залежить від багатьох фізичних, соціальних і політичних чинників. Такі фактори, як ціни, близькість домогосподарств до постачальників та інфраструктура впливають на доступ до продуктів харчування
Використання	Не вся їжа має однакову чи достатню цінність. Для забезпечення продовольчої безпеки дуже важливо, щоб продовольство мало задовільну якість. Вкрай важливо, щоб їжа була достатньо поживною та здоровою, щоб забезпечити людей енергією, необхідною для їхньої повсякденної діяльності. Також дуже важливо, щоб люди мали необхідні знання та інструменти для правильного «використання» доступної їжі. Це включає наявність комунальних послуг для правильного вибору, приготування та зберігання продуктів, які є доступними
Стабільність	Доступ до продуктів харчування, їх наявність та використання залишаються відносно стабільними з часом. Важливо мінімізувати будь-які загрози цій стабільності. Загрози продовольчої стабільності включають стихійні лиха, зміну клімату, конфлікти та економічні чинники, такі як нестійкі коливання цін

Джерело: систематизовано авторами

(ВПП) – ланка Організації Об'єднаних Націй (ООН) та найбільший підрозділ гуманітарної допомоги у світі. За її даними, постійно голодує близько 811 млн людей у 43 країнах світу. З них гострий дефіцит продовольства відчувають 283 млн людей. На межі голодної смерті перебуває 45 млн людей [3]. Серед основних причин дефіциту та відсутності продовольства відзначають:

- воєнні конфлікти, які, як і раніше, є найбільшою причиною голоду, оскільки 60 відсотків голодуючих у світі проживають в районах, які охоплені воєнними діями;
- кліматичні кризи, що супроводжуються не тільки загибеллю людей, а й знищенням врожаю та засобів до існування, а також неможливістю людей прогодувати себе. Тільки у 2020 році у всьому світі 30 мільйонів людей були змушені залишити свої будинки;
- економічні наслідки COVID-19, що довели гострий голод до рекордного рівня;
- зростання вартості продовольства, оскільки навантаження на глобальні ланцюжки постачання призвели до десятирічного максимуму цін на продукти харчування та паливо [1];
- ріст кількості населення. За даними ООН, до 2050 року населення світу становитиме майже 10 мільярдів осіб [4].

В зв'язку з тим, що населення продовжує зростати (рис. 1), необхідно забезпечити зростання виробництва продуктів харчування та їх доступність.

Відповідно до рис. 1, у 2022 році населення світу становить 7,9 млрд осіб. З огляду на це, зрозуміло, що прояви світової продовольчої кризи були ще задовго до початку російського вторгнення. Вона почала поглиблюватися під час пандемії COVID-19, а з початком війни загрожує стати однією з наймасштабніших з часів Другої світової війни. Це зумовлено тим, що Україна та Росія є великими виробниками сільськогосподарської продукції.

Ще 20 років тому сільськогосподарські наслідки військового конфлікту між Росією та Україною були б серйозними для цих країн, однак вони не мали б таких глобальних наслідків як сьогодні. До 2002 року Україна, Казахстан та Росія разом узяті експортували в інші країни в середньому 3 млн тонн зерна. В 2002 році цей показник збільшився на більш ніж 20 млн тонн. В 2012 році він перевищив 60 млн тонн, а в 2017 році склав 87 млн тонн. В 2020 році експорт зернових з України, Росії та Казахстану зріс в середньому до 105 млн тонн [6].

Ріст експорту зернових культур в період з 2002 до 2020 року відображений на рис. 2. В останні роки майже весь їх обсяг поставлявся саме з України.

Станом на 2021 рік Україна, Казахстан та Росія експортували 102 млн тонн зерна, в основному пшеницю, кукурудзу та ячмінь, що становить 24% від загального обсягу світового експорту в 434 млн тонн (рис. 3).

Україна має величезний сільськогосподарський потенціал. Зростання врожайності та, відповідно, експорту зернових культур, значною мірою зумовлене імпортом техноло-

гій у вигляді сільськогосподарської техніки, нових сортів культур та агрономічних ноу-хау. Виробництво та експорт зернових культур з України збільшується. Про це свідчать дані, наведені на рис. 4.

Відповідно до рис. 4, у 2020 році експорт зернових збільшився до 57,2 млн тонн. Зокрема була експортована кукурудза (30,3 млн тонн), пшениця (20,5 млн тонн) та ячмінь (5,08 млн тонн) [7].

Згідно з останнім прогнозом Міністерства сільського господарства США, станом на 2022 рік передбачалось збільшення экс-

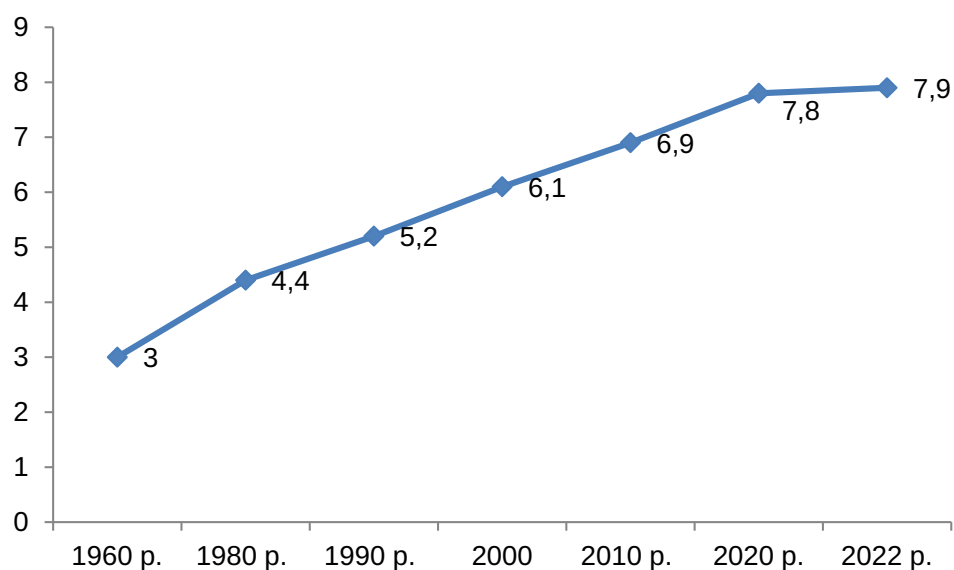

Рис. 1. Населення Землі у 2022 р. [5]

Джерело: систематизовано авторами

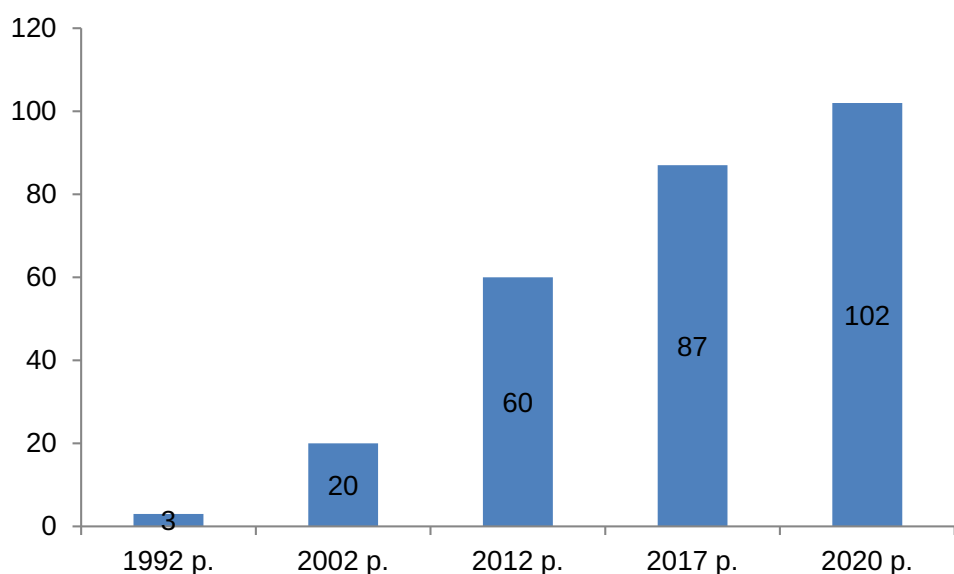

Рис. 2. Ріст експорту зернових в період з 2002 до 2020 року [6]

Джерело: систематизовано авторами

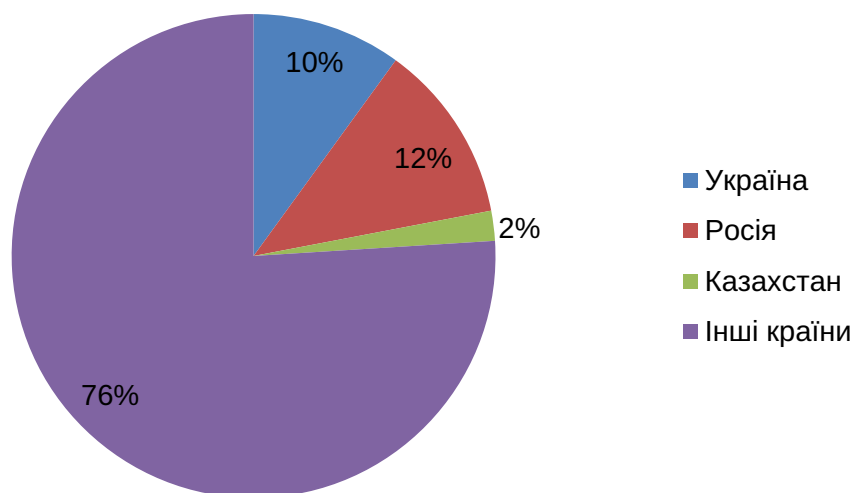

Рис. 3. Експорт зерна в 2021 році у співвідношенні [6]

Джерело: систематизовано авторами

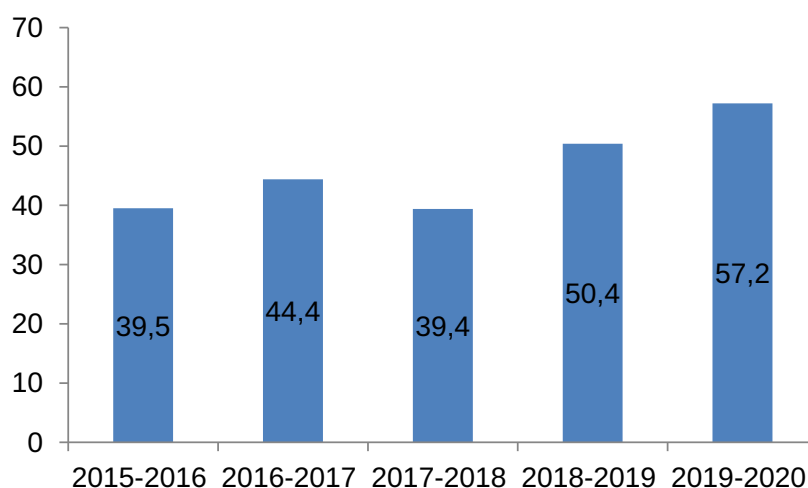

Рис. 4. Експорт зернових в 2015–2020 роках [7]

Джерело: систематизовано авторами

порту зерна з України, Росії та Казахстану до 115 мільйонів тонн (25% загального світового експорту). Частка експорту з України мали б збільшитися до 14% від загальносвітового ринку, тобто до 64 млн тонн. Однак цей прогноз був оприлюднений 9 лютого 2022 року, якраз перед російським вторгненням в Україну.

Можна зробити висновок, що сільськогосподарський потенціал однієї з найродючіших країн світу нарешті почав використовуватися після десятиліть радянської безгосподарності. Більше того, Україні вдалося отримати частку на світовому ринку зерна, що постійно зростає. Так, у 2020–2021 році вона становила 10% світової торгівлі зерном. Основними країнами експортерами залишається Аргентина, Австралія, Канада, Бразилія, ЄС, Казахстан,

ПАР, США [4]. Але в зв'язку зі значною долею експорту зерна з України та Росії (12%), Чорноморський регіон значно впливає на формування світових цін на сільськогосподарську продукцію та як великий експортер зерна змінює глобальні продовольчі ринки. Саме тому вторгнення Росії в Україну становить серйозну загрозу для продовольчої безпеки багатьох країн світу. Зокрема, війна вплине на продовольчу безпеку основних імпортерів українського зерна (рис. 5).

Відповідно до рис. 5, найбільшим імпортером українського зерна в 2021 році став Китай. Він закупив близько 1/5 обсягу вітчизняного експорту зернових на суму 2552 млн дол. За ним в десятці найбільших імпортерів розмістилась Індонезія (750 млн дол) та Іспанія (645 млн дол). Варто відзначити зміни, які

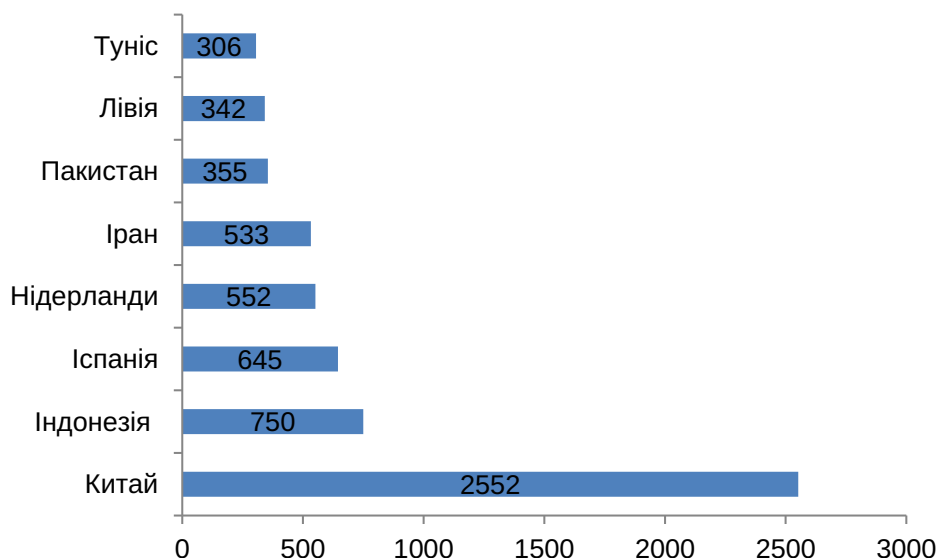

Рис. 5. Найбільші імпортери українського зерна в 2021 році [8]

Джерело: систематизовано авторами

відбулися в 2021 році. Корею та Бангладеш у десятці найбільших покупців замінили Іран та Пакистан [8]. Таким чином, українська сільськогосподарська продукція є дуже важливою для країн Азії, Близького Сходу та Північної Африки, особливо враховуючи те, що населення більшості цих країн постійно збільшується. Так, за результатами торішнього перепису, за останні 10 років населення Китаю зросло на 72 млн і склало 1 млрд 412 млн осіб [9]. В ці країни постачається не тільки пшениця, ячмінь та кукурудза, а й соняшникова олія та інша важлива сільгосппродукція. Що стосується Росії, то багато країн відмовилося від імпорту її зерна. Однак головні імпортери попри війну продовжують отримувати постачання. Так, російське зерно, як і раніше закуповує Єгипет, Ірак та Саудівська Аравія [10]. При цьому Росія торгує не тільки своїм, а й краденим в Україні зерном. Зокрема, незаконно вивезене з Херсонської та Запорізької області зерно закуповує Сирія та Туреччина [11].

Вияви продовольчої кризи, спричинені війною, вже спостерігаються в країнах Африки та Близького Сходу. Фіксується суттєве зростання цін на продукти харчування та дефіцит основних сільськогосподарських культур, які раніше постачалися Україною. Подальша нестача продовольства може стати причиною ще більших злиднів та голоду мільйонів людей.

Разом з тим Росія продовжує знищувати транспортну інфраструктуру, зерносховища

та продовольчі склади, а також перешкоджає проведенню сільськогосподарських робіт. Її дії спрямовані на створення гуманітарної катастрофи не лише в Україні, а у всьому світі. Глобальна продовольча безпека порушується шляхом блокування доступу до українських портів. Через загрозу з боку Російської Федерації вантажівідправники бояться відправляти свої судна в Азово-Чорноморський регіон. Також багато суден, завантажених продовольством, не мають змоги вийти в Середземне море.

Серйозні фінансові виклики постають перед українськими та зарубіжними виробниками продовольства. Через руйнування української інфраструктури знизилась кредитні рейтинги відомих аграрних компаній. Завдала шкоди заборона Національного банку України здійснювати транскордонні перекази валютних цінностей з України [12].

Все це може мати як короткострокові, так і довгострокові наслідки для України та світу. В 2022 році очікується значно нижчий врожай, ніж був зібраний в 2021 році. Осінь пшениця була посіяна минулої осені, але в зв'язку з російським вторгненням українські фермери не змогли своєчасно внести добрива. Адже багато з них пожертвували кошти, паливо та техніку на потреби армії. Навіть якщо врожай вдасться зібрати, його якість та кількість буде не такою високою, як в минулому році. Експерти прогнозують, що кількість зібраної пшениці скоротиться як мінімум на одну третину при умові, якщо її вдасться зібрати.

Серйозною перешкодою збору врожаю є те, що більшість засіяних пшеницею земель знаходиться в східних та південних областях України. Крім того, в портових містах пошкоджені термінали та залізничні колії. Сюди необхідно додати й мінування водних шляхів, які ускладнюють експортні потоки в цьому та наступних роках.

На відміну від пшениці, ярові культури засівались під час війни, коли не було можливості та ресурсів для повноцінного обробітку орних земель. Саме тому в кращому разі врожайність кукурудзи, ячменю, вівса та соняшника буде меншою на дві третини. Таким чином, Україна не зможе експортувати зернові в тій кількості, яка потрібна для задоволення потреб основних імпортерів української сільгосппродукції. Однак, якщо конфлікт не затягнеться, то після його закінчення ситуація стабілізується та не матиме таких катастрофічних наслідків для світової продовольчої безпеки. Відхід Росії з території України дозволив би швидко відновити (поки що) обмежені збитки, завдані сільськогосподарським виробничим потужностям та експортній інфраструктурі. За таких умов українське виробництво та експорт змогли б повернутися до доконфліктних рівнів за декілька років.

Разом з тим тривалий конфлікт та окупація території України російськими військами може призвести до тяжких наслідків для країни, а саме, масового відтоку людського капіталу, завдання серйозної шкоди інфраструктурі та виробничим потужностям на багато років вперед. В такому випадку світова продовольча криза невідворотна. Якщо б українські виробничі потужності перейшли під контроль Росії, вона б збільшила свою частку експорту на світових ринках зерна. Це б частково відновило постачання зерна з Чорноморського регіону, однак дало б російському диктатору ще більші можливості для маніпулювання ринками зерна та впливу на глобальну продовольчу безпеку.

Для того щоб уникнути світової продовольчої кризи, зумовленою російсько-українською війною, Продовольча та сільськогосподарська організація ООН (Food and Agriculture Organization, FAO, ФАО) рекомендує країнам вжити низку заходів [13].

1. Забезпечити прозорість ринку сільськогосподарської продукції. Для цього потрібне зміцнення та розвиток Системи інформаційного забезпечення ринків сільськогосподарської продукції (AMIS), яка є міжвідомчою платформою, призначеною для підвищення

прозорості продовольчих ринків. Вона була запущена у 2011 році міністрами сільського господарства країн «G20» у зв'язку з стрибками цін на продовольство у 2007–2008 та 2010 роках у всьому світі.

2. Забезпечити глобальне фінансування імпорту продовольства, щоб допомогти країнам подолати зростання цін на продукти харчування. Мова йде про задоволення потреб виключно країн з низьким і нижчим за середній рівень доходу громадян, країн – чистих імпортерів продовольства та обраних одержувачів допомоги від Міжнародної асоціації розвитку. Завдяки спеціальним умовам можна автоматично стабілізувати ситуацію з фінансуванням у майбутньому. Ті, хто має право на отримання допомоги, беруть на себе зобов'язання щодо нарощування інвестицій у сільське господарство, що дозволить знизити їх потреби в імпорті в майбутньому.

3. Утриматися країнам від запровадження експортних обмежень, які можуть призвести до подальшого зростання цін на продовольство та підірвати довіру до світових ринків.

4. Знайти країнам, які залежні від української та російської сільськогосподарської продукції, альтернативних постачальників, забезпечити ефективне використання наявних продовольчих запасів та збільшити виробництва власної продукції.

5. Вживати заходи щодо попередження поширення африканської чуми та інших хвороб сільськогосподарських тварин шляхом застосування передових практик ведення господарства.

Всі заходи, спрямовані для подолання кризи, не повинні посилювати ситуацію з відсутністю продовольчої безпеки, а навпаки, підвищувати стійкість до потрясінь.

Україна, як один з найбільших експортерів сільськогосподарської продукції у світі, також повинна вжити заходів, котрі будуть спрямовані на попередження світової продовольчої кризи та забезпечення продовольчої безпеки всередині країни. В межах проведеного дослідження рекомендуємо:

– адаптувати логістичну систему для відновлення експортних поставок сільськогосподарської продукції на період блокування морських портів російськими військами;

– підтримати українських виробників сільськогосподарської продукції. Необхідно поповнювати насінневий фонд, відновлювати постачання пального, закупку добрив та засобів захисту рослин. Також необхідно

підтримувати розвиток тваринництва, а саме, забезпечити цей сектор препаратами та кормами для того щоб знизити ризик порушень в роботі, викликаних воєнним конфліктом, чи зменшенням запасів. Всі ці заходи дадуть змогу забезпечити продовольством Україну та відновити експортні поставки в країни, які їх потребують;

– проваджувати співпрацювати з країнами, які підтримують територіальну цілісність та незалежність України, міжнародними фінансовими, неурядовими організаціями, агентствами Організації об'єднаних націй, які можуть надати як фінансову, так і гуманітарну допомогу.

Висновки. В зв'язку із збільшенням кількості населення у світі, кліматичними кризами, економічними наслідками COVID-19 та воєнними конфліктами попит на продовольство зростає. Продовольча безпека мільйонів людей у багатьох частинах світу знаходиться під загрозою. Російсько-українська війна погіршує ситуацію. Вона може спричинити глобальну продовольчу кризу. Якщо не зупинити війну та не вжити належних заходів, наслідки для найбідніших верств населення будуть катастрофічними.

Під час проведення дослідження визначено, що світова продовольча безпека знаходиться під загрозою, спричиненою росій-

сько-українською війною. В зв'язку з тим, що її сторонами є найбільшими у світі експортерами зерна, існує ризик поглиблення світової продовольчої кризи. Для уникнення катастрофічних наслідків цієї кризи для України та світу країнам необхідно вжити низку заходів: забезпечити прозорість ринку сільськогосподарської продукції та глобальне фінансування імпорту продовольства; утриматися від запровадження експортних обмежень; знайти державам, які залежні від української та російської сільськогосподарської продукції, альтернативних постачальників; вживати заходи щодо попередження поширення африканської чуми та інших хвороб сільськогосподарських тварин. Щоб стабілізувати ситуацію всередині країни, Україна повинна спрямувати зусилля на адаптацію логістичної системи для відновлення експортних поставок сільськогосподарської продукції, підтримку українських виробників сільськогосподарської продукції та продовження співпраці з країнами, які підтримують її територіальну цілісність та незалежність, надають фінансову та гуманітарну допомогу.

Практичне значення дослідження полягає в можливості використати його результати для забезпечення продовольчої безпеки та попередження продовольчої кризи в Україні та інших державах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Ульяновченко А. В., Прозорова Н. В. Продовольча безпека – основа національної безпеки держави. *Congressworld*. 2014. URL: http://congressworld.com.ua/blog_article.php?id=5.
2. Fahy A. What is food security? *Concern worldwide*. 2021. URL: <https://www.concern.net/news/what-food-security>.
3. WFP – saving lives, preventing famine. *WFP*. 2021. URL: <https://www.wfp.org/stories/wfp-saving-lives-preventing-famine>.
4. Майже 10 мільярдів до 2050 року – ООН оприлюднила прогноз щодо населення Землі. *Radiosvoboda*. 2019. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-naselennya-zemli-prognoz-2050-oon/30005095.html>.
5. Населення Землі. *Uk.wikipedia*. 2022. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9D%D0%B0%D1%81%D0%B5%D0%BB%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D1%8F_%D0%97%D0%B5%D0%BC%D0%BB%D1%96.
6. Cramon-Taubadel S. Russia's invasion of Ukraine – implications for grain markets and food security. *Agrardebatten*. 2022. URL: <https://agrardebatten.de/agrarzukunft/russias-invasion-of-ukraine-implications-for-grain-markets-and-food-security>.
7. Обсяги експорту зернових з України в 2014–2020 роках. *Slovoidilo*. 2021. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2021/02/18/infografika/ekonomika/obsyahy-eksportu-zernovykh-ukrayiny-2014-2020-rokax>.
8. ТОП-10 найбільших імпортерів зернових. *Landlord*. 2019. URL: <https://landlord.ua/news/top-10-naibilshykh-eksporteriv-zernovykh>.
9. Население Китая уже почти не растёт, его вот-вот обгонит Индия: данные переписи. *BBC*. 2021. URL: <https://www.bbc.com/russian/news-57071044>.
10. Росія вивезла у Сирію 100 тисяч тонн краденого українського зерна. *Hmarochos.kiev*. 2022. URL: <https://hmarochos.kiev.ua/2022/06/03/rosiya-vyvezla-u-syriyu-100-tysyach-tonn-kradenogo-ukrayinskogo-zerna>.
11. Туреччина купує вкрадене Росією українське зерно. *Unian*. 2022. URL: <https://www.unian.ua/economics/agro/turechchina-kupuye-vkradene-rosiyeyu-ukrajinske-zerno-posol-novini-11852499.html>.

12. Про роботу банківської системи в період запровадження воєнного стану: Постанова від 24.02.2022 № 18. *Правління Національного банку України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0018500-22>.

13. Група семи: ФАО выдвинула предложения по решению текущей и будущей проблемы нехватки продовольствия. *Fao*. 2022. URL: <https://www.fao.org/newsroom/detail/g7-fao-food-shortages-agriculture-ukraine-russia-germany/ru>.

REFERENCES:

1. Ulyanchenko, A. V., & Prozorova, N. V. Prodovolcha bezpeka – osnova natsionalnoyi bezpeky derzhavy [Food security is the basis of national security of the state. *Songressworld*]. Available at: http://congressworld.com.ua/blog_article.php?id=5. (in Ukrainian)

2. Fahy, A. What is food security? Available at: <https://www.concern.net/news/what-food-security>.

3. WFP – saving lives, preventing famine. Available at: <https://www.wfp.org/stories/wfp-saving-lives-preventing-famine>.

4. Mayzhe 10 milyardiv do 2050 roku – OON oprylyudnyla prohoz shchodo naselennya Zemli [Almost 10 billion by 2050 – the UN has published a forecast for the population of the Earth]. Available at: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-naselennya-zemli-prohoz-2050-oon/30005095.html>. (in Ukrainian)

5. Naselennya Zemli [Population of the Earth]. Available at: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9D%D0%B0%D1%81%D0%B5%D0%BB%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D1%8F_%D0%97%D0%B5%D0%BC%D0%BB%D1%96. (in Ukrainian)

6. Cramon-Taubadel, S. Russia's invasion of Ukraine – implications for grain markets and food security [Population of the Earth]. Available at: <https://agrardebatten.de/agrarzukunft/russias-invasion-of-ukraine-implications-for-grain-markets-and-food-security>.

7. Obsyahy eksportu zernovykh z Ukrayiny v 2014-2020 rokakh [Volumes of grain exports from Ukraine in 2014–2020]. Available at: <https://www.slovoidilo.ua/2021/02/18/infografika/ekonomika/obsyahy-eksportu-zerno-vyx-ukrayiny-2014-2020-rokax>. (in Ukrainian)

8. TOP-10 naybilshykh importeriv zernovykh [TOP-10 largest grain importers]. Available at: <https://landlord.ua/news/top-10-naibilshykh-eksporteriv-zernovykh>. (in Ukrainian)

9. Naseleniye Kitaya uzhe pochno ne rastet, yego vot-vot obgonit Indiya: dannyye perepisi [China's population is almost not growing anymore, it is about to be overtaken by India: census data]. Available at: <https://www.bbc.com/russian/news-57071044>. (in Russian)

10. Rosiya vyvezla u Syriyu 100 tysyach tonn kradenoho ukrayinskoho zerna [Russia exported 100,000 tons of stolen Ukrainian grain to Syria]. Available at: <https://hmarochos.kiev.ua/2022/06/03/rosiya-vyvezla-u-syriyu-100-ty-syach-tonn-kradenogo-ukrayinskogo-zerna>. (in Ukrainian)

11. Turechchyna kupuye vkradene Rosiyeyu ukrajinske zerno [Turkey buys Ukrainian grain stolen by Russia]. Available at: <https://www.unian.ua/economics/agro/turechchina-kupuye-vkradene-rosiyeyu-ukrajinske-zerno-posol-novini-11852499.html>. (in Ukrainian)

12. Pro robotu bankivskoyi systemy v period zaprovadzhennya voyennoho stanu: Postanova vid 24.02.2022 № 18/ Pravlinnya Natsionalnoho banku Ukrayiny [On the operation of the banking system during the introduction of martial law]. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0018500-22>. (in Ukrainian)

13. Gruppya semi: FAO vydvinula predlozheniya po resheniyu tekushchey i budushchey problemy nekhvatki prodovolstviya [G7: FAO has put forward proposals to address current and future food shortages]. Available at: <https://www.fao.org/newsroom/detail/g7-fao-food-shortages-agriculture-ukraine-russia-germany/ru>. (in Russian)